

Tomek Jankowski

EUROPA DE EST

ISTORIE ȘI CIVILIZAȚII

CORINT
ISTORIE

Capitolul 1

Pregătirea terenului

500–800 d.Hr.

Sumarul capitolului

La sfârșitul secolului al V-lea, odată cu prăbușirea definitivă a jumătății de vest a Imperiului Roman, în cea mai mare parte a Europei se instaurează haosul. Insule mici de civilizație supraviețuiesc ici și colo în Occident, dar, în cea mai mare parte, Europa de Vest și cea Centrală sunt reduse la un deșert cultural din care creștinismul, știința de carte și siguranța aproape că au dispărut. Totuși, jumătatea răsăriteană a Imperiului Roman supraviețuiește (drept Imperiul Bizantin), și în următoarele câteva secole joacă un rol crucial în reconstruirea civilizației în Europa. Între timp, barbarii continuă să năvălească în ce a mai rămas din Imperiul Roman din Europa, iar în mijlocul violenței și al haosului, câteva grupuri reușesc să întemeieze state care să aducă o oarecare stabilitate, atât de necesară: francii în Europa de Vest, avarii, bulgarii și khazarii în Europa de Est. Papalitatea de la Roma, amenințată de barbarii longobarzi germanici și de arabi, încheie un acord de protecție cu francii în schimbul legitimității politice (Biserica recunoscându-i pe conducătorii franci drept moștenitori ai vechiului Imperiu Roman): aceasta este sămânța din care a luat naștere Occidentul modern. Avarii, în schimb, aduc cu ei chiar în inima Europei un popor din pădurile nord-estice – pe slavi.

Curând, printre ruine, începem să întrevădem mugurii primelor state din Europa de Est.

A. Imperiul Roman de Apus

Imaginați-vă că, într-o bună zi, vă treziți și constatați că toată poliția a dispărut. Toată. La început s-ar putea să vă bucurați, pentru că acum nu vă mai temeți să fiți amendat pentru depășirea vitezei, până vă dați seama că nu mai există nimeni care să vă protejeze, pe voi înșivă sau pe familia voastră. Imaginați-vă acum că oficiul poștal este părăsit și închis. Nu mai primiți niciun fel de corespondență. Apoi, descoperiți că nu mai există pompieri. Nici companii de electricitate, apă și gaze, iar toate utilitățile încetează dintr-odată. S-a terminat cu telefoanele, fixe sau mobile. Sateliții care orbitează pe cer pur și simplu au încetat să mai funcționeze.

Figura 21. Cronologia Europei de Est, 500–800 d.Hr.

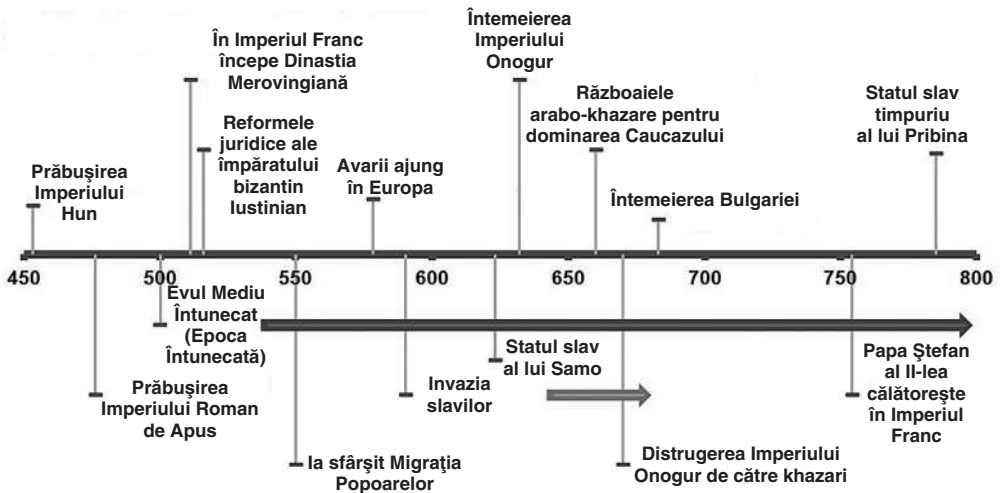
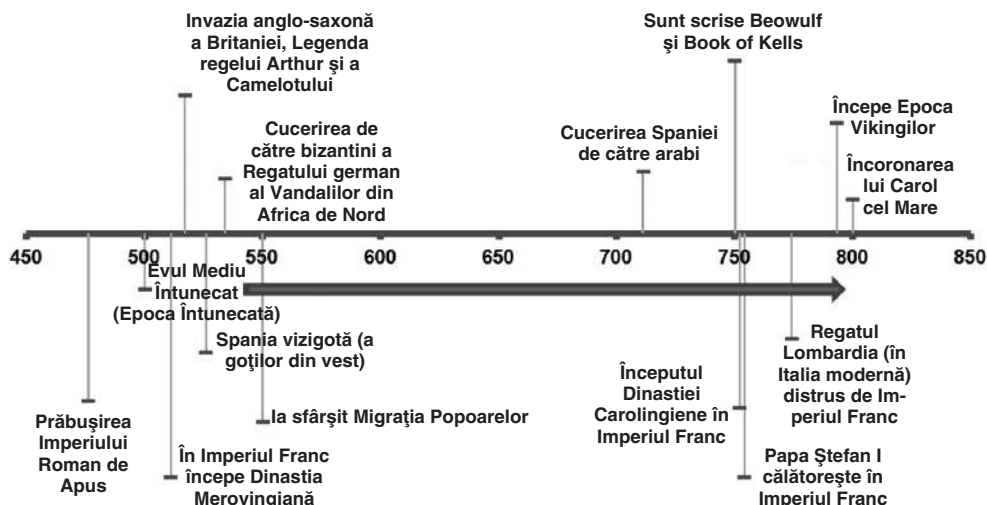

Figura 22. Cronologia comparativă a Europei de Vest, 500–800 d. Hr.

Fără poliție sau armată, izbucnește haosul, iar magazinele din zonă sunt jefuite de mulțimile frenetice. Traficul dintre orașe încetează pe măsură ce se epuizează benzina, ceea ce înseamnă că în orașul vostru nu mai sunt aduse alimente sau provizii. Observați că pe cer nu mai zboară avioane. Spitalul local este abandonat (și jefuit). Nu mai există autorități sau guverne, nu mai există apă potabilă curată sau canalizare funcțională. Acum sunteți izolați de restul lumii și ar fi bine să începeți să faceți rost de masa de seară. Bani din buzunar sunt acum, și ei, lipsiți de valoare. Internet? E-mail? Toate au dispărut. În întreaga lume, tehnologia avansată de comunicare, acumulată de secole, rămâne tăcută.

Suntem atât de dependenți de civilizație, încât multe lucruri ni se par de la sine înțelese. Celor mai mulți dintre noi nici nu ne trece prin cap să ne întrebăm de unde ne vom procura micul-dejun săptămâna viitoare sau dacă nu cumva vecinul nostru ne va ucide. Apăsăm pe comutator și curentul pornește, așa cum ne și așteptăm să se întâmple. Iarna, cândva letală pentru strămoșii noștri, pentru noi este doar un inconvenient și ne așteptăm să ne întoarcem în fiecare zi acasă (în mașinile noastre bine încălzite) într-o locuință confortabilă. Hrana noastră și majoritatea lucrurilor pe care le folosim în viața de zi cu zi ne vin de departe, uneori chiar de pe alte continente. Imaginați-vă că toate acestea ar dispărea dintr-odată.

Figura 23. Europa de Est și Centrală la mijlocul secolului al VII-lea d.Hr.

În urmă cu 1 500 de ani, când începe povestea noastră, cetățenii romani care trăiau la vest de Dunăre s-au trezit în lumea pe care tocmai am descris-o. Desigur, ei nu aveau mașini, telefoane mobile sau avioane, dar civilizația lor s-a prăbușit, și acest lucru a fost tot atât de traumatizant pentru ei pe cât ar fi și pentru voi. Ce-i drept, nu s-a întâmplat peste noapte, ci a durat zeci, chiar sute de ani, dar societatea romană s-a prăbușit, siguranța a dispărut (adică tâlharii și bandele organizate îi jefuiau pe cei slabi), rutele comerciale s-au închis (s-a terminat cu alimentele și alte mărfuri, precum textilele și medicamentele, care fuseseră transportate în felul acesta), gloatele înfometate au redus orașele la niște zone de război, iar comunicarea între diferite părți ale vechiului imperiu a încetat și ea. Câteva din domeniile aristocratice mai mari

sau câteva orașe au creat propriile forțe de securitate, iar oamenii s-au îngheșuit în aceste mici insule de civilizație, însă domnea haosul.

La doar câteva generații de la prăbușirea Imperiului Roman de Apus, scrierea și creștinătatea aproape că au dispărut. Drumuri, poduri, baraje, canale, clădiri publice, forturi și ziduri au căzut în paragină și s-au năruit, iar plantațiile agricole au fost abandonate. Foametea, bolile și violența s-au răspândit pretutindeni.

NIMICURI INUTILE: RĂȘINĂ DE COPAC, MUȘTE MOARTE ȘI BIJUTERII!

În lucrarea sa *Geografia*, scrisă cândva între 148 și 170 d.Hr., geograful și astronomul grec Ptolemeu, care trăia în Egiptul roman, a scris despre o veche rețea comercială care data cel puțin din neolitic (adică Epoca de Piatră târzie) și se întindea în cea mai mare parte a nordului și centrului Europei, până la Marea Mediterană și dincolo de aceasta: Drumul Ambrei. Ambra nu avea nicio utilitate practică, dar frumusețea ei decorativă și, pentru unii, puterea sa spirituală erau captivante, constrângând negustorii să-și riște viața traversând pădurile adânci și întunecate din nord-est în care aceasta se găsea: pe litoralul estic al Mării Baltice, adică Polonia, Kaliningrad (Rusia), Lituania, Letonia și Estonia din prezent. Ambra baltică a fost găsită în mormintele faraonilor egipteni, precum și în mormintele vechilor britanici de vază din era constructorilor ansamblului Stonehenge, și a ajuns, în est, până în vechea Asirie (Irakul și Siria de astăzi). În Polonia, departe de granițele Imperiului Roman, de-a lungul străvechilor rute pentru comerțul cu ambră, sunt descoperite în mod frecvent artefacte romane, ca mărturie a existenței atât a negustorilor romani zeloși care urmau aceste trasee, cât și a comerțului cu mărfuri romane desfășurat de vechii colecționari de ambră de pe litoralul baltic. În 2010 a fost descoperit un indiciu relevant cu privire la întinderea rutelor comerciale baltice atunci când arheologii germani au găsit o ascunzătoare mare de monede de argint, bijuterii și lingouri din ținuturile arabe (având inscripții arabe) îngropată în Pomerania germană, pe locul unei așezări slave de la începutul secolului al VII-lea⁴⁵. Ambra își mai face apariția și în zilele noastre pe plajele baltice, adusă de valurile mării.

Acesta este începutul a ceea ce occidentalii numesc Evul Mediu Întunecat, perioada dintre prăbușirea Imperiului Roman de Apus și revenirea civilizației în Europa de Vest, 300 de ani mai târziu. În Europa de Vest, (încă) nu existau țări, ci numai triburi celtice sau germanice care trăiau în mediul rural (în afara

centrului și părților din sudul Italiei) sau cetățeni romani (adică vorbitori de latină) foarte înspăimântați, ascunși în orașe, iar de-a lungul țărmurilor sudice erau niște greci și alte comunități. *Völkerwanderung* germanică („Migrația popoarelor”) începuse deja pe vremea lui Iulius Caesar (mijlocul secolului I î.Hr.), însă adevăratul spectacol a debutat în momentul când Imperiul Roman a început să se șubrezească, la începutul secolului al III-lea d.Hr. Venind din stepă, popoarele germanice s-au răspândit în Europa în valuri, ajungând în Balcani și în Bazinul Carpatic, traversând Câmpia Europei de Nord prin Germania, Franța și Spania zilelor noastre, și chiar mai departe, în Africa de Nord (Marocul și Tunisia din prezent). În 476 d.Hr., în momentul prăbușirii Imperiului Roman de Apus, o mare parte din nordul Europei, din Scandinavia și până în Marea Britanie și Iberia, era plină ochi de popoare germanice sau, cel puțin, era condusă de acestea.

B. Avarii

În deceniile care au precedat prăbușirea Imperiului Roman de Apus, Imperiul Roman de Răsărit (sau Imperiul *Bizantin*) a reușit să reziste în Balcani, la sud de Dunăre, dar Bazinul Carpatic a fost cucerit rapid de valurile de invadatori din Marea Stepă: întâi hunii, apoi, după moartea lui Attila în 453, valurile de popoare germanice. Ostrogoții (goții din est) au rămas cel mai mult timp, construind un imperiu care se întindea peste sudul Italiei moderne (inclusiv Sicilia), nordul Balcanilor și Bazinul Carpatic (inclusiv Ungaria, Slovacia și România moderne), dar bizantinii au reușit să-i alunge în 562 d.Hr. Chiar când pacea părea aproape, la porțile Bizanțului a apărut, din Marea Stepă, o confederație tribală turcească numită „avari”.

Avarii au cucerit rapid Bazinul Carpatic, perfect pentru caii lor, având pajiști întinse și plate, și i-au izgonit pe longobarzi (germanici), pe atunci instalați acolo (ne vom întâlni din nou cu longobarzii ceva mai târziu). Până în 578 d.Hr., avarii – conduși de cel mai faimos *hagan* (împărat) al lor, Bayan – aveau, la rândul lor, un imperiu care se întindea din Austria⁴⁶, Ungaria și Slovacia actuale, până în Bulgaria la sud și râul Prut (hotar între România și

Republica Moldova din zilele noastre) la est. *Hanatul Avar* – sau Imperiul din stepă – a dăinuit încă două secole, până în 810, când doi dintre dușmanii săi (francii, în vest, și bulgarii, în sud), sătui de raidurile avarilor, s-au aliat și au distrus statul acestora.

Avarii sunt importanți pentru că, pe parcursul celor două secole de domnie în Bazinul Carpatic, au contribuit la stabilizarea politică și economică a Europei de Est după dezastrul prăbușirii Imperiului Roman de Apus, încetinind aflusul popoarelor și armatelor din stepă în Europa, însă avarii sunt menționați în istorie din alt motiv. Imperiile de stepă de succes erau ca starurile rock, atrăgând un număr mare de grupuri de simpatizanți care le urmau pentru a beneficia de securitate și de oportunități economice. Avarii au fost însoțiți în Europa de câteva popoare diferite, dintre care unul avea să schimbe complet înfățișarea Europei de Est, mai ales că avarii tocmai împinseseră numeroase popoare germanice spre vest.

C. Slavii

În secolul al VI-lea, slavii au luat în stăpânire artera principală de la Aquileia, de la Marea Adriatică și până la Constantinopol, drum care păstrase această parte a imperiului, unică în Est, în strânsă legătură cu Italia vorbitoare de latină. În cele din urmă, slavii s-au mutat în teritoriile balcanice ale Imperiului Roman, inclusiv [...] în Grecia. În acel centru tradițional al lumii civilizate, ei aveau să se răspândească printre indigeni și să fie asimilați de aceștia, dar mai spre nord, numărul lor era mult mai mare. Până în secolul al VII-lea, slavii au fost lăsați să domine lingvistic majoritatea Europei de Est, unde se află și în prezent⁴⁷.

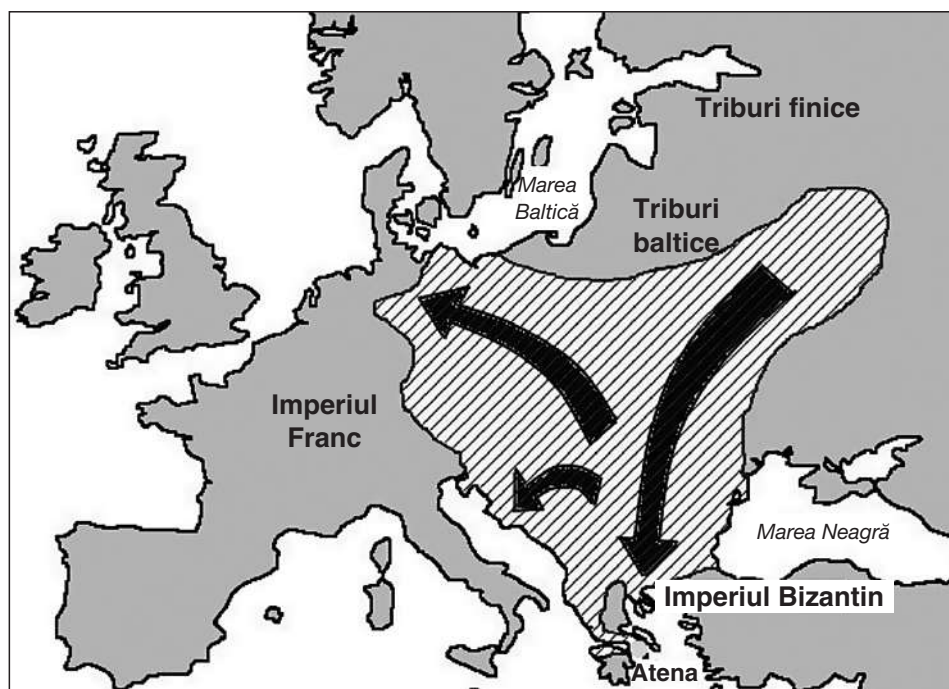
Originile reale ale slavilor sunt încă în dezbatere, teorii diferite susținând că ei își au originea în actualele Republica Cehă, Polonia centrală, vestul Belarussului, Ucraina, nordul Rusiei, sudul Rusiei, Bazinul Carpatic sau Serbia. Ceea ce se știe este că, spre sfârșitul secolului al VI-lea, slavii începuseră deja să se infiltreze în Balcani dinspre est atunci când au apărut avarii, iar bizantinii au profitat de sosirea avarilor pentru a-i plăti ca să-i alunge pe slavi din teritoriile

bizantine. Pe atunci, bizantinii tocmai fuseseră prinși într-un război urât cu Imperiul Persan Sasanid din est – chiar și pe vremea aceea, Orientul Mijlociu reprezenta o durere de cap majoră pentru liderii lumii – și părea firesc ca Bizanțul să caute o soluție de externalizare, angajându-i pe avari pentru o acțiune de combatere a dăunătorilor barbari.

Din nefericire pentru Bizanț, după primele câteva bătălii, avarii și slavii și-au dat seama că au mai multe lucruri în comun decât lucruri care-i separă, astfel că și-au unit forțele și au început să atace și să jefuiască Imperiul Bizantin din Balcani, „bogat în obiective”. În secolul următor, până în jurul anilor 670, valuri de vorbitori de limbă slavă – lipsiți de o organizare centrală – s-au revărsat peste Europa de Est, mai întâi în Balcani, cu ajutorul avarilor, ajungând în sud chiar până în Atena, numeroase orașe grecești (precum Salonicul⁴⁸) fiind asediate sau pustiite de atacurile combinate ale slavilor și avarilor. Apoi au continuat spre vest, până la Marea Adriatică, și, în cele din urmă, s-au îndreptat spre nord, către Marea Baltică, ajungând departe în Vest, până la actuala graniță daneză și la orașele germane Hamburg și Bremen din zilele noastre. Una dintre teoriile despre originile Berlinului, capitala Germaniei, este, de exemplu, că orașul a fost inițial o așezare slavă, numele său derivând din *br’lo*, cuvântul în limba slavă pentru „mlaștină” sau „smârc”.

Figura 24 prezintă întinderea maximă a așezărilor slave către sfârșitul invaziilor din secolele al VI-lea și al VII-lea, facilitate de parteneriatul cu avarii. Așa cum se obișnuia în acea epocă, „slavii” care invadaseră și se stabiliseră în Europa de Est probabil că includeau multe alte popoare care „se alăturaseră distracției” și care au fost asimilate ulterior de limba și cultura (culturile) slave, mai vaste.

Figura 24. Întinderea maximă a așezărilor slave la sfârșitul secolului al VII-lea.

D. Primele state slave

Unde a fost întemeiat primul stat slav și de către cine? Adevărul este că nu se știe. Istoria și arheologia sunt puțin cam vagi în această privință – nu degeaba este numit Evul Mediu Întunecat –, dar iată câteva exemple despre unele dintre cele mai vechi state slave despre care totuși *se știe* câte ceva. Până acum, slavii despre care am vorbit au fost strâns legați de avari din perspectiva istorică, dar mai există un grup obscur de slavi numiți *Antes* sau *Antis* [*anți* în limba română – n. tr.]. Aceștia sunt menționați de câteva ori în secolul al VI-lea, iar Iordanes, un funcționar din Imperiul Roman de Răsărit, îi prezintă ca fiind stabiliți la nord de Marea Neagră, între râul Nistru și fluviul Nipru – deși unii specialiști contestă acest lucru – și-i descrie ca fiind bine organizați și având orașe.

După un atac al avarilor din 602, anții dispar din cronici (poate că atacul le-a fost fatal?), așadar nu știm prea multe despre aceștia, dar poate că lor le revine meritul creării primului sau primelor state slave, sub forma unei confederații tribale. În orice caz, Iordanes s-a referit la alt grup de slavi, cei care încheiaseră o înțelegere cu avarii, pe care i-a numit *sclavini* și de care ne vom ocupa cu predilecție.

În 623, unii dintre slavii din Bazinul Carpatic se săturaseră de stăpânirea avarilor și s-au revoltat, alegând drept conducător pe un negustor franc pe nume „Samo”. Francii erau un trib germanic, stabilit în vechea Galie romană (în Franța și vestul Germaniei de astăzi), despre care vom afla ulterior mai multe.

În orice caz, Samo a fost naturalizat, învățând limba și obiceiurile slave (inclusiv acceptarea unei duzini de soții), și a întemeiat un stat în ceea ce reprezintă astăzi estul Republicii Cehe și Slovacia, deși unii îi plasează statul mai degrabă în estul Austriei. Slavii lui Samo au reușit inclusiv să respingă invazia unei armate france în anul 631, dar statul său a făcut implozie și s-a prăbușit după moartea lui, din anii 660. Cunoaștem prea puține lucruri despre statul lui Samo și nu putem decât să-l semnalăm ca dovadă a faptului că măcar unii slavi începeau să învețe meșteșugul guvernării.

Există un alt posibil stat slav timpuriu despre care avem informații. Acesta se numea Carintia (sau *Karantanija*) și a fost fondat la scurt timp după statul lui Samo de către slavii care trăiau în Alpii de Est la sfârșitul secolului al VII-lea – unii cred că acești carantanieni erau, de fapt, refugiați care proveneau din statul destrămat al lui Samo – în nordul Italiei, sudul Austriei și Slovenia din zilele noastre. Slovenii actuali îi consideră pe vechii carantanieni drept strămoșii lor. Totuși, n-a durat mult până ce *Karantanija* a cedat, la rândul ei, în fața francilor.

În mod ironic, cel mai de succes stat slav din această perioadă n-a fost întemeiat de slavi (deși aceștia au ajuns, în cele din urmă, să-l stăpânească), ci a fost întemeiat de un invadator din afară care a cucerit Balcanii de Est, stăpânind peste o adevărată mare de slavi, doar pentru a-i adopta și a fuziona cu ei într-o asemenea măsură, încât astăzi îi considerăm pe descendenții lor – bulgarii moderni – un popor slav.

NIMICURI INUTILE:
CÂND MITOLOGIA IESE LA DRUMUL MARE!

În secolul al XIII-lea, între 1282 și 1285, un cronicar ungar de la curtea regelui Ladislau al IV-lea, pe nume Simon Kézai („Simon de Kéza”), a inclus în cartea sa, *Gesta Hungarorum* („Faptele ungarilor” în limba latină), o poveste despre *Csodaszarvas*, „Cerbul fermecat”. Legenda povestea despre doi frați, Hunor și Magor, care au ajuns să urmărească un cerb alb fermecat și, cu toate că n-au reușit să-l prindă (după cât se pare, nu erau niște vânători prea iscusiți), după un șir de aventuri au reușit să facă rost de niște moșii și de niște soții, întemeind astfel două națiuni: cea a hunilor („Hunor”) și cea a ungarilor (maghiari = „Magor”). Descriind această legendă, Simon a făcut o legătură între maghiari și huni, susținând că ocuparea de către unguri a Bazinului Carpatic în 895 d.Hr. a fost, în realitate, o reocupare, deoarece cu 400 de ani înainte, frații ungarilor, hunii, ocupaseră același teritoriu. Acest mit al legăturii huno-maghiare a subzistat printre unii unguri, dar, din păcate, nu sunt decât niște povești. Lingviștii, arheologii și istoricii moderni au dezmințit ferm legătura huno-maghiară avansată de Kézai.

Cronicarii erau niște oameni învățați care consemnau evenimentele din vremea lor, câștigându-și traiul prin faptul că știau să scrie și să citească, o abilitate rară în Europa Evului Mediu. Unii erau călugări, trudind în mănăstiri izolate. Alții, precum Simon de Kéza, erau cronicari de curte, în esență oameni de PR sau *propagandiști* care gestionau mașinile medievale de țesut intrigi pentru prinți sau regi, făcând adesea referire la mituri fanteziste sau legende pentru a întări reputația șefului lor în rândul populației și ajutând la legitimarea politicilor sale. Diferența esențială dintre cronicari și istoricii moderni o constituie *pregătirea*. Cerința postului pentru un cronicar era simplul fapt de a ști să scrie și să citească, însă istoricii moderni sunt învățați să analizeze critic dovezile. Un istoric este un fel de polițist rutier, care investighează cu atenție un accident la zeci de ani sau secole după ce a avut loc, însă un cronicar era mai degrabă martorul unui accident, al cărui rege sau episcop (adică „șeful”) s-a întâmplat să conducă una dintre mașini. Asta înseamnă că, deși cronicile medievale pot fi de multe ori utile, acestea trebuie tratate cu multă circumspecție.

E. Bulgarii

Vechii bulgari erau un popor vorbitor de limbă turcă. Aceștia au descins din Munții Urali în secolul al II-lea d.Hr., mai întâi în ținuturile de la nord de Marea Caspică și Marea Neagră, înainte de a se scinda în mai multe grupuri. La începutul secolului al VII-lea (anul 632), marele *han* (rege sau conducător al stepei) bulgar Kubrat (sau Kuvrat) a întemeiat *Onogur* („Țara celor 10 săgeți/triburi”) sau ceea ce se mai numește și Vechea Bulgarie Mare, un imperiu de stepă care se întindea de la capitala sa (aflată la Marea Azov) și probabil chiar până la vest de Dunăre. Acest imperiu puternic, deși efemer, a fost distrus în anul 670 de Hanatul Khazar din apropiere, iar bulgarii au fost împrăștiați din nou în cele patru zări. Pe noi ne interesează în special două dintre aceste grupuri bulgare împrăștiate: un grup a migrat la confluența (sudică a) fluviului Volga cu afluentul ei Kama, și acolo a condus un stat independent timp de șase secole, până în anul 1241, când a fost distrus de mongoli. Aceștia au devenit cunoscuți drept bulgarii de pe Volga, care, având legături comerciale dezvoltate cu Bagdadul și cu lumea arabă, au adoptat islamul. Se crede că ciuvașii din zilele noastre sunt descendenții vechilor bulgari de pe Volga.

Al doilea grup, condus de un han pe nume Asparuh (sau Isparih, depinde pe cine întrebi), a migrat spre vest, în Republica Moldova de astăzi, unde a intrat pentru prima oară în contact cu Bizanțul și, după un scurt (dar aprig) război de doi ani, în 681, bizantinii au permis crearea unui stat bulgar în ceea ce este astăzi sudul României și nordul Bulgariei. Bulgarii aceștia n-au găsit acolo un pământ pustiu, după cum am văzut deja. Era lipit de cel al slavilor. Se cunosc prea puține lucruri despre modul în care a avut loc procesul de fuziune, dar, din izvoare bizantine și evidențe arheologice, se pare că bulgarii turcici au fost foarte repede asimilați de populația slavă, astfel încât după vreun secol nu mai existau diferențe între bulgari și slavi, ci deveniseră un singur popor.

Vechea limbă bulgară n-a dispărut complet. Și-a lăsat amprenta asupra bulgarei moderne sub forma unor cuvinte răzlețe în turca veche. Exemple de bulgară veche în limba bulgară includ *баща* (*bașa* = „tată”), *вейка* (*veika* = „ramură”) și *вурдалак* (*vurdalak* = „vampir”).

Deși la început era ca un junghi în coasta bizantinilor, acest stat bulgar

timpuriu i-a fost util împăratului bizantin Leon al III-lea atunci când hanul bulgar Tervel a ajutat la salvarea Constantinopolului de o invazie arabă masivă, în 718, când a atacat din spate și a măcelărit forțele arabe, dar în anii 800 s-au întâmplat niște lucruri mult mai interesante cu statul bulgar, după cum vom vedea în capitoul următor.

F. Dacii, valahii și... albanezii?

„Componenta exactă a etniei a aproape oricărui popor din sud-estul Europei – un amestec de iliri pre-romani, romani, greci, slavi imigranți de diferite feluri și diverse valuri de invadatori din Asia centrală, de la avari și până la turcii otomani – este o chestiune care poate fi dezbătută la nesfârșit (mai ales în România).”⁴⁹

– Eric Hobsbawm, istoric britanic

Dacii constituie un popor ale cărui origini sunt ocltate de istorie, așa că nu se cunosc prea multe despre ei. Aproape că n-au mai rămas dovezi ale limbajului lor, doar câteva nume de locuri despre care credem că au rămas în urma lor. Românii din zilele noastre susțin că sunt descendenții dacilor și chiar și-au numit mașina fabricată la nivel național „Dacia”⁵⁰.

Totuși, știm despre daci *câteva* lucruri care sunt îndeobște acceptate de savanți. Dacii au constituit un popor străvechi care trăia în sud-estul Balcanilor și care *ar putea* – nu suntem foarte siguri – descinde din vechii traci și verii lor, ilirii, ale căror regate din vestul Balcanilor au fost distruse și cucerite de romani în 168 î.Hr. Relația dintre aceste trei popoare antice – daci, iliri și traci – este controversată, pentru că au supraviețuit puține dovezi, însă argumentul nu este pur academic: limba română modernă pare să aibă o legătură istorică (antică, pre-romană) cu limba albaneză, ceea ce i-a făcut pe unii să speculeze că ambele limbi derivă din vechile limbi traco-daco-ilirice.

În orice caz, dacii au întemeiat un regat în deceniile imediat următoare după prăbușirea Republicii Romane, în secolul I î.Hr., în ceea ce este astăzi România, estul Ungariei, Republica Moldova și nordul Bulgariei, iar cel mai puternic rege al lor a fost Burebista, care a domnit cam în același timp cu Iuliu Cezar. În 1999,

Națiunile Unite au declarat seria de șase fortificații ale lui Burebista din Munții Orăștiei, din vestul României, inclusiv capitala sa, Sarmizegetusa, sit al patrimoniului mondial. Între 101 și 106 d.Hr.^{*}, romanii au invadat și au cucerit Dacia, creând provincia romană *Dacia* (romanii aveau foarte multă imaginație în privința denumirii provinciilor lor).

Prăbușirea puterii romane în Balcani, în secolele al III-lea și al IV-lea, a fost un dezastru tot atât de mare ca în alte părți ale imperiului, când civilizația s-a prăbușit și armii barbare au invadat orașe odinioară prospere. În acest moment, dacii dispar din istorie, deși poate că „dispar” nu este chiar cuvântul potrivit:

Care a fost soarta populației indigene? Mulți daci au fost uciși, iar alții au fost duși dincolo de Dunăre, ca prizonieri (dintre care unii au fost răscumpărați și aduși înapoi) ori au fugit în orașe fortificate sau în insule. Alții s-au retras în munți sau în regiuni îndepărtate, iar descendenții lor au reapărut mai târziu ca valahi sau ca albanezi, care încep să se ivească în izvoarele scrise din secolele al XI-lea și al XII-lea.⁵¹

Balcanii din timpul romanilor erau plini de popoare diferite, printre care și dacii, și se pare că, atunci când a încetat controlul romanilor asupra regiunii, multe dintre aceste popoare au fugit în munții din sudul Balcanilor pentru a se pune la adăpost de călăreții invadatori din stepă. Acolo, de-a lungul secolelor, popoarele acestea s-au contopit, formându-i pe albanezii din zilele noastre, în Balcanii de Vest, și pe valahi, în Balcanii de Est – unde diferitele popoare (inclusiv romanii) foloseau limba latină ca *lingua franca* (limba comună).

Cuvântul *valahi* pare să fi fost un cuvânt uzual pentru păstori, în Balcanii post-romani, și, într-adevăr, valahii au devenit păstori pe parcursul secolelor lungi petrecute în munți, îngrijind oi și capre. Valahii au trăit în întregul lanț muntos al Balcanilor de Sud, apărând ulterior în Grecia, Albania, Serbia și Bulgaria (toate aceste țări au și în prezent minorități valahe), însă cei mai mulți au trăit în Bulgaria și vor purta amprenta culturii bulgare în secolele ulterioare. Într-adevăr, limba română se scria în alfabetul chirilic bulgar până la începutul secolului al XIX-lea^{**}.

^{*} Este vorba despre cele două campanii ale războiului daco-roman, între anii 101 și 102, respectiv 105 și 106 (n. red.).

^{**} Înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin a fost decretată oficial în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Totuși, după 1830, în teritoriile locuite de români fusese adoptat un alfabet neoficial de tranziție (n. red.).

Un ultim punct care merită subliniat este faptul că puțini valahi și-au spus vreodată „valahi” – cei mai mulți se refereau la ei înșiși ca fiind „romani” sau o variantă a acestora, precum *aromânii* din Epir, din nord-vestul Greciei moderne. Așa a devenit, în cele din urmă, Țara Românească medievală (Valahia) „România” din zilele noastre.

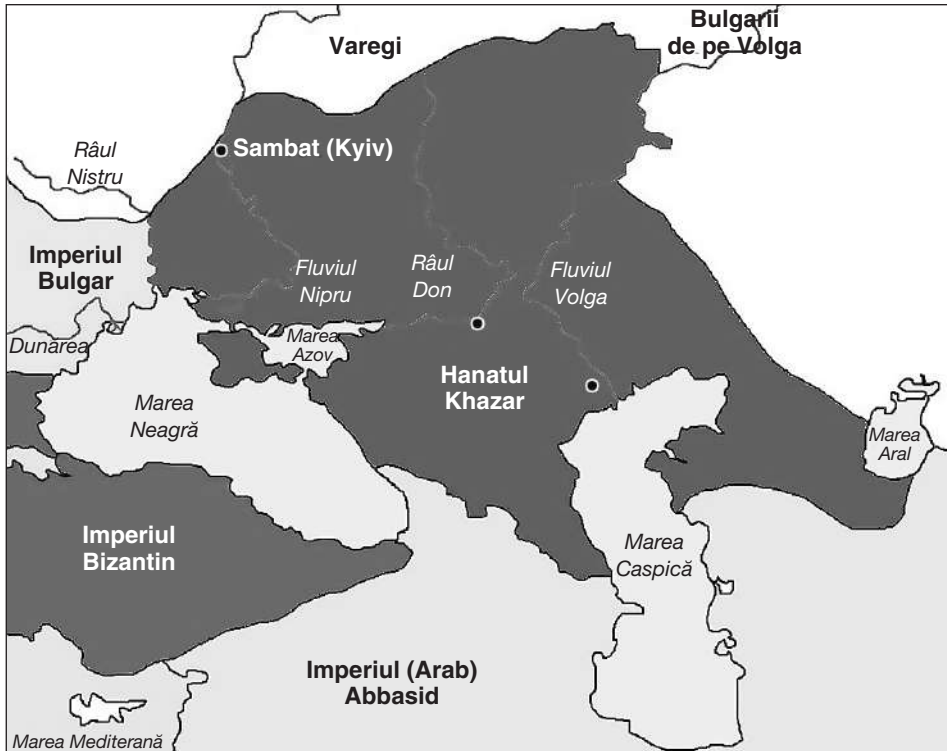
G. Khazarii

Khazarii și-au început cariera ca un popor turcic prins într-un imens imperiu turcic timpuriu, numit *Tujue* sau Imperiul *Göktürk*. La începutul secolului al VI-lea d.Hr., acest imperiu turcic timpuriu răsăritean se afla în nordul Chinei, dar este posibil să se fi întins în vest chiar până la Marea Neagră. Când imperiul s-a prăbușit, la mijlocul secolului al VII-lea, jumătatea sa vestică a fost împărțită între imperiul bulgar al lui Kubrat („Vechea Bulgarie Mare”) și Hanatul Khazar. În doar câteva decenii însă, khazarii au reușit să zdrobească *Onogur* (cum am văzut în secțiunea „Bulgarii”) și să-și impună stăpânirea de la Marea Aral în est, până în Moldova de astăzi în vest, deși capitala (*Ítil* sau *Atil*, adică „Râu Mare”) și centrul lor cultural se aflau în nordul Caucazului.

Deși puțini le cunosc astăzi numele, khazarii au jucat un rol extraordinar de important în istoria europeană timpurie, chiar prin apărarea frontierelor lor. Khazarii au stăvilit extrem de agresivele și expansionistele Imperii Arabe, oprind în mod repetat invaziile arabe în Caucaz și în Asia Centrală aproape întreg secolul al VIII-lea. Aceasta a fost perioada în care armatele arabe omeiade invadeau Orientul Mijlociu și Africa de Nord, în 711 d.Hr. traversând chiar și strâmtoarea Gibraltar și pătrunzând în Spania.

O invazie arabă reușită, în ceea ce este astăzi sudul Rusiei și poate mult dincolo de acesta, ar fi avut, cu siguranță, un impact grav asupra istoriei est-europene și europene. De fapt, rolul dublu pe care Hanatul Khazar și Bizanțul l-au jucat în respingerea constantelor invazii arabe ale Europei de Est (prin Rusia, Caucaz și Balcani) este adesea uitat de occidentali.

Figura 25. Hanatul Khazar în cca. 814 d.Hr.

Totuși, khazarii au oferit și alte câteva beneficii Europei de Est, cum ar fi faptul că au servit ca un fel de incubator pentru alte popoare prinse în imperiul lor, învățându-le arta de a conduce un stat: guvernare, diplomatie, purtarea războaielor și finanțe, de exemplu. Astfel, viitoarele grupări est-europene, precum bulgarii, ungurii și cumanii, au învățat multe în anii lor de captivitate în Hanatul Khazar. De asemenea, când Califatul Omeiad a cedat locul Dinastiei Abbaside în lumea arabă, relațiile dintre arabi și khazari s-au îmbunătățit în timp, iar khazarii au devenit un element important pentru comerțul între Europa de Est (ajungând chiar până în Scandinavia), Bizanț și lumea arabă. Acest lucru a avut un impact direct asupra dezvoltării Europei de Est.

NIMICURI INUTILE: MAZEL TOV!

Khazarii au o particularitate ciudată în istoria lumii: sunt singura țară cunoscută, cu excepția vechiului Israel și a Iudeii înseși, care a adoptat de bunăvoie *iudaismul* ca religie de stat. La un moment dat, la începutul secolului al IX-lea, elita khazară turcică s-a convertit la iudaism – numeroase surse din întreaga Europă și din Orientul Mijlociu confirmă acest lucru – și a invitat rabini din comunitățile evreiești înglobate în orașele grecești de la Marea Neagră să vină să facă prozelitism în ținuturile khazare și să construiască sinagogi. Nu este sigur câți khazari s-au convertit. Unele surse susțin că toți, însă alte dovezi, inclusiv unele arheologice, sugerează că măcar în unele părți ale Hanatului Khazar s-au convertit numai elitele, dar obiecte ritualice evreiești sunt descoperite adesea în mormintele unor khazari importanți. Mormintele timpurii ale vechilor bulgari și unguri precreștini, care au fost cândva conduși de khazari, conțin, uneori, și obiecte ritualice evreiești. Se crede că motivul din spatele deciziei de convertire la iudaism ar fi putut să aibă legătură nu atât cu inspirația divină, cât cu o anumită realitate geopolitică, și anume că ținuturile khazare erau mărginite la sud de un imperiu arab islamic foarte agresiv, iar la vest de un imperiu bizantin creștin tot atât de agresiv. Cert este că ar fi fost în interesul khazarilor să aleagă o religie neutră, nu-i așa? Chiar că Shalom!

* *Shalom* este un cuvânt ebraic care înseamnă pace, armonie, integritate, completitudine, prosperitate, bunăstare și liniște, putând fi folosit în mod idiomatice pentru a însemna atât „salut”, cât și „la revedere”. În contextul de față, probabil că autorul a folosit *shalom* în sensul de „pace” (n. tr.).

H. (O mână de) finlandezi și baltici

Undeva, în pădurile dese și întunecoase, undeva, printre multele lacuri și râuri, în pământul adesea înghețat al soarelui de la miezul nopții, de pe țărmurile baltice de est, pândeau două grupuri de popoare care urmau să aibă un impact important asupra istoriei est-europene. Popoarele finice (jumătate din familia limbilor fino-ugrice), despre care se crede că-și aveau originea în nordul Munților Urali cu aproximativ 5 000 de ani în urmă, s-au răspândit în 3 000 de ani nu numai în ceea ce sunt astăzi nordul Rusiei, Finlanda și Estonia, dar și spre est, în nordul Siberiei. Pe vremea romanilor, aceste triburi finice – vepsieni, mordvini, sami (adică laponi) și karelieni – ocupau nu numai ținuturile nordice asociate cu finlandezii moderni, ci și o mare parte din ceea

ce este astăzi Rusia central-europeană, având grijă să rămână în siguranța oferită de ținuturile împădurite de la nord de Stepă. Un studiu din 2019 al ADN-ului cromozomului Y a descoperit că acești vorbitori de fino-ugrică probabil că au venit din Siberia și s-au mutat treptat spre vest, prin nordul Rusiei, de-a lungul marginii dintre tundră și pădure, în regiunea baltică⁵².

În perioada la care se sfârșește acest capitol, cca. 800 d.Hr., triburile finice simțeau presiunea extinderii așezărilor slave și erau împinși spre nord, tot mai adânc în pădurile baltice, dar, așa cum sugerează unele studii, nu fără a le împărtăși mai întâi unele cunoștințe importante despre civilizație vecinilor lor slavi. Într-adevăr, așa cum vom vedea în capitolul 2, despre strămoșii finlandezi ai estonienilor din prezent și ai livonienilor cronicile menționează că au jucat un rol decisiv (și adesea trecut cu vederea) în înființarea Rusiei Kievene.

Între timp, popoarele vorbitoare de indo-europeană au inundat țărmul sudic al Mării Baltice, cu aproximație de la Curlanda, din Letonia zilelor noastre, și până în Pomerania, de-a lungul frontierei polono-germane actuale, stabilindu-se în special pe fluviul Vistula, râurile Narew, Neman și fluviul Daugava⁵³. Vreme de secole, popoarele baltice au trăit relativ liniștite în pădurile izolate care le adăposteau de-a lungul țărmului baltic estic, însă vecinătatea s-a deteriorat cu siguranță atunci când, în epoca romană târzie, popoarele germanice au început să se mute aici dinspre răsărit, fiind urmate de popoarele slave.

Balticii erau niște comercianți desăvârșiți și dezvoltaseră o rețea comercială destul de extinsă și de complexă în estul regiunii baltice, din care nu lipseau orașele portuare pline de agitație precum *Truso* (actualul Elbląg), în Polonia, sau *Kaup* (actualul Moxoboe/Mohovoe din Kaliningradul rusesc). Printre alții, aceste centre comerciale baltice au atras negustori romani care căutau acea bijuterie brună-aurie a Mării Baltice, ambra. Balticii au mai avut de înfruntat și raidurile scandinave, precum și concurența comercială a vikingilor, care au întemeiat centre comerciale concurente pe coastele Estoniei și Letoniei, cum ar fi Grobin (azi Grobiņa, în Letonia).

Pentru popoarele baltice și finice, problemele serioase au apărut însă atunci când cruciadele din Țara Sfântă au început să meargă prost. Începând din secolul al XII-lea, saxonii, slavii și danezii au atacat ținuturile baltice și finlandeze, iar ocazional li se alătura și Sfântul Imperiu Roman, Suedia sau Polonia.

Totuși, când unele armate cruciate au fost alungate din Orientul Mijlociu de victoriile musulmane de la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea, cruciații (ajunși recent șomeri) au fost atrași de estul regiunii baltice, încă păgân. În 1193, papa Celestin al III-lea a declarat o cruciadă oficială împotriva păgânilor baltici și finlandezi, începând cruciadele nordice sau baltice.

Cruciații cei fanatici au năvălit în ținuturile păgâne din estul Balticii, distrugându-le orașele, lichidând rețelele comerciale și, în cele din urmă, reducând popoarele baltice și finice de la zeci de triburi la doar câteva. Unul dintre acestea, lituanienii, s-a născut din coaliția triburilor baltice care s-au unit pentru a-i înfrunța pe cruciați la începutul secolului al XIII-lea, dar vom lăsa această poveste pentru unul din capitolele următoare. În următoarele câteva secole, popoarele baltice și finice au fost nevoite să se lupte cu o serie de state cruciate daneze și germane, iar ocazional să facă față incursiunilor poloneze, ruse ori suedeze.

Încă și mai rău, un studiu recent sugerează că a existat și o piață pe care copiii blonzi finlandezi și baltici erau vânduți ca sclavi, ajungând până departe, în ținuturile arabe și persane, precum și în Asia Centrală:

Rutele comerțului cu sclavi în Europa de Est în perioada medievală și premodernă s-au extins până la Marea Caspică și Asia Centrală. Un studiu recent finalizat la Universitatea din Finlanda de Est sugerează că persoanele capturate în timpul incursiunilor în zone care constituie astăzi părți ale Finlandei, Carelia rusă și Țările Baltice au ajuns să fie vândute pe aceste rute comerciale îndepărtate. Exista o cerere deosebită pentru fete și băieți blonzi, care erau văzuți ca obiecte de un lux exotic, iar sub aspect financiar era profitabil ca aceștia să fie transportați în piețele îndepărtate⁵⁴.

NIMICURI INUTILE: O MÂNĂ DE FILISTINI

Popoarele baltice s-au agățat de credințele și de practicile lor păgâne precreștine native mai mult decât numeroase alte popoare în fața presiunii cruciaților germani din Evul Mediu, danezilor, polonezilor, suedezilor și rușilor de a se creștina. Desigur, în cele din urmă, creștinii au învins, iar astăzi, majoritatea balticilor sunt fie luterani (estonienii și letonii), fie catolici (lituanienii). Cu toate acestea, ei n-au cedat fără luptă, iar călugării și misionarii creștini, precum și soldații, și-au exercitat credința în ținuturile baltice din est cu prețul unui mare pericol personal.

Amintirea acelor lupte n-a dispărut cu totul, iar mulți baltici din zilele noastre, deși sunt creștini practicanți convinși, consideră lupta pentru vechii zei ca pe o parte importantă a identității lor baltice. În acest sens, în 1979 (adică în epoca sovietică), un grup de artiști lituanieni conduși de Jonas Stanius a început să sculpeze lucrări complexe din lemn ale vechilor zei păgâni, spirite, demoni și legende baltice pe un deal din afara orașului lituanian Juodkrantė⁵⁵ de la Marea Baltică. Având circa 100 de sculpturi, tot mai multe fiind adăugate de atunci în fiecare an, *Raganų Kalnas* („Dealul Vrăjitoarelor”) a devenit o atracție majoră în regiune și chiar a inspirat renașterea unor sărbători precreștine.

Totuși, să nu-i excludem încă pe creștini. În 1831, după revolta eșuată din Polonia și Lituania împotriva stăpânirii ruse, lituanienii au început să ridice crucifixe complexe și frumoase pe un deal de lângă Šiauliai. În prezent, *Kryžių kalnas* („Dealul Crucilor”) este un parcurs religios foarte frecventat, dar și evocator, iar lituanienii încă mai lasă cruci acolo.

Până acum, am menționat toate aceste popoare de *stepă* (respectiv huni, goți, avari, bulgari, maghiari/unguri și khazari), cu societățile lor seminomade și armatele foarte concentrate pe cai, dar n-am discutat temeinic despre *ce* sau *unde* era *stepa* și de ce a fost aceasta atât de importantă în istoria europeană și asiatică.

Mențiune specială: Stepa

Așadar, ce este o stepă? Așa cum poate că vă amintiți – sau nu – de la lecțiile de geografie din școală, stepa este o vastă întindere plată, cu iarbă înaltă și foarte puțini copaci. Dacă ați sta în picioare într-o regiune de stepă, ați putea vedea până foarte departe în toate direcțiile. Este ca un fel de deșert și este destul de uscată, primind totuși ceva mai multă ploaie decât un deșert – un simplu detaliu tehnic, dar aceasta este diferența între o întindere de iarbă și o mulțime dune. Făcând abstracție de geografie, stepele tind să încurajeze anumite tipuri de stiluri de viață, pentru că, să recunoaștem, cu iarba nu poți să faci mare lucru. Popoarele care trăiau în regiunile de stepă tindeau să fie seminomade sau complet nomade, ceea ce înseamnă că circulau mult timp și trăiau în structuri temporare, pliabile (corturi, adică), realizate din piei de animale, de regulă supraviețuind prin practicarea păstoritului și având structuri puternice, tribale sau de clan.

Figura 26. Stepa în Europa de Est și Asia.

Așadar, popoarele care trăiau în stepa la care ne referim – și care este una MARE – au făcut repede din cal centrul vieții lor, bazându-se pe cai pentru păstorit, pentru a călători pe distanțele uriașe din stepă și pentru a purta războaie. Importanța calului în cultura popoarelor de stepă din timpul epocii de aur a culturii stepei – de la cca. 1000 î.Hr. până la 1300 d.Hr. – este ilustrată de cronicile europene care descriu uimitorii războinici din stepă. Aceștia puteau să se răsucescă în șa, călărind cu spatele în timp ce caii lor *alergau în plin galop*, și să tragă o săgeată pe distanțe incredibile și cu o precizie letală. Nu este de mirare că europenii au adoptat cu entuziasm de la popoarele de stepă scara de la șa. Este chiar posibil ca popoarele de stepă să fi fost primele care au domesticit calul.

NIMICURI INUTILE: ERA CEVA CIUDAT CU JEFUITORII ACEIA?

La sfârșitul secolului al XIX-lea, arheologii ruși au început săpăturile la mormintele vechilor războinici sciți din stepa de sud, care datează din secolele al VI-lea și al V-lea î.Hr., în ceea ce sunt astăzi Rusia, Ucraina și Republica Moldova. Multe din aceste morminte scăpaseră atenției jefuitoarelor, așa că încă mai conțineau comori importante. Curios în privința unora dintre războinicii antici era faptul că *aceștia erau femei*. Unii arheologi au considerat că ținuta războinică și armele probabil că erau adecvate pentru înmormântarea soției vreunui războinic, dar un studiu detaliat al mormintelor realizat de arheologul german Renate Rolle în anii '80 ai secolului al XX-lea a arătat că armele aveau dimensiunile potrivite și erau special concepute pentru femei, iar studiile asupra corpurilor și armelor întreprinse de arheologii Jeannine Davis-Kimball și Elena Fialko au dovedit destul de concludent că aceste femei luptau pentru a-și câștiga existența. Să fi fost femeile scite miticele amazoaane?

Amazoanele au fost menționate de Herodot, istoricul grec din secolul al V-lea î.Hr., atunci când a descris un trib de sarmați sălbatici (înrușiți cu sciții) alcătuit din femei războinice care luptau călare pe cai. Totuși, în niciunul dintre aceste morminte nu s-au găsit cai, iar armele lor erau mai potrivite pentru lupta pedestră, decât călare. Poate că aceste femei erau soldați instruiți care apărau comunitatea, în timp ce armatele (adică bărbații) luptau în altă parte. Totuși, acest lucru tot nu exclude posibila legătură cu amazoaanele, deoarece unele dintre aceste femei războinice erau îngropate cu rămășițele copiilor lor. Herodot menționează că amazoaanele renunțau la *lupta călare* atunci când se căsătoreau, dar nu neapărat la toate formele de luptă. Ideea unor femei care conduceau atacuri călare în luptele din stepa primejdioasă i-a uimit pe grecii antici și ne surprinde încă și astăzi, însă istoria sugerează că n-ar trebui să fim uimiți.

Ierarhiile stricte ale clanurilor din stepă le-au oferit generalilor stepei un control mai bun asupra armatelor, permițându-le să folosească adesea strategii și tactici mult mai sofisticate decât dușmanii lor urbani (adică europeni), ale căror armate erau de obicei colecții pestrițe de cavaleri blindați, mercenari și țărani chemați sub arme. Această pricepere la cai și la structurile de comandă explică de ce, timp de generații, popoarele de stepă, precum hunii, au putut să devasteze Europa cu atâta ușurință, în ciuda faptului că și în Europa existau călăreți. Era ca și când am fi comparat războinicii amatori cu cei profesioniști.

Dar unde se află, mai exact, stepa asta? După cum am menționat, ea este mare. Începe în Mancuria actuală, în nord-estul Chinei, și se întinde spre vest, prin nordul Chinei și prin Mongolia, prin nordul Asiei Centrale (cea mai mare parte a Kazahstanului modern) și sudul Rusiei, trece de Marea Aral, continuă spre vest, dincolo de nordul Mării Caspice, și o ține spre aceeași direcție, dincolo de țărmul nordic al Mării Negre, prin sudul Ucrainei, sfârșindu-se în Delta Dunării, în vestul Mării Negre, acolo unde se întâlnesc Ucraina, România și Bulgaria (vezi figura 26). Este o întindere URIAȘĂ de pajiști, în mare parte line și plate.

Când vă gândiți la un german, v-ați putea imagina un tip plinuț, cu părul blond, care poartă *lederhosen** și bea bere dintr-o halbă, dar în secolul al V-lea v-ar fi fost greu să faceți diferența dintre un got și un hun. Mediul extrem al stepei a modelat culturile în moduri similare, dar atunci când acestea sunt însoțite de volumul mare de întrepătrunderi și de amestecuri culturale care au avut loc în stepă, ei bine, înseamnă că arheologii, lingviștii și istoricii din zilele noastre încă mai petrec o groază de timp încercând să le deosebească. Birocrații bizantini, dar și diplomații și generalii europeni din Evul Mediu, au avut aceeași problemă.

Stepa este importantă în istoria Europei (în special a Europei de Est), deoarece vreo 2 300 de ani (de la cca. 1000 î.Hr. și până la începutul secolului al XIII-lea d.Hr.) a existat un flux masiv și aproape constant de populație spre vest, de-a lungul Eurasiei, răzuind și măcinând totul în cale, ca un imens ghețar uman care a trecut pe lângă toate marile civilizații – China, Asia Centrală, India, Persia, Orientul Mijlociu, Bizanț – înainte de a depune, în sfârșit,

* Pantaloni scurți din piele (n. tr.).

această populație, subit (și violent), la capătul stepei din Europa, în Bazinul Carpatic, în Marea Câmpie a Europei de Nord sau în Balcani. Valuri constante de triburi nomade – fie ele iraniene (cimerieni, sciți, sarmați, alani, iazigi), turcice (huni, avari, bulgari, pecenegi, cumani), germanice (goți, lombarzi, vandali, franci) sau fino-ugrice (maghiari) – și-au croit drum luptând ori au fost împinse spre vest de această uriașă bandă transportoare care se întindea din China către Europa, al cărei avânt era alimentat de presiunea militară constantă a civilizațiilor întâlnite în cale.

Abia la începutul secolului al XX-lea și-au dat seama cercetătorii cât de vastă era Marea Stepă și au făcut legătura între evenimentele istorice din nordul Chinei și evenimentele de mai târziu din Europa.

NIMICURI INUTILE: ȚINEȚI APROAPE

Ce s-a întâmplat cu hunii? Attila a murit, în mod misterios, în anul 453 d. Hr., iar imperiul hun s-a destrămat la scurt timp după aceea. Ocupase o mare parte din Europa Centrală și de Est, deci unde au dispărut toți hunii aceia?

Ei bine, dacă aveți ascendență europeană, poate că nu trebuie decât să vă priviți în oglindă. Testele genetice moderne dezvăluie faptul că foarte mulți dintre europenii de astăzi, din Ucraina și Belarus până în Germania, par să aibă urme ale originilor lor hune în ADN. Deși hunii nu erau un grup etnic, ci o coaliție de popoare care vorbeau o limbă turcică, haplogrupurile lor distincte, Q1b și QiA2, apar la mulți central-europeni contemporani.

Când legendarul Romulus și-a ucis fratele, pe Remus, și a întemeiat Roma în anul 753 î.Hr., orașul Plovdiv avea deja mii de ani vechime. Iată cum metropole precum Londra, Paris, Berlin ori Amsterdam sunt „tinere” în comparație cu acest oraș din Bulgaria! Scriitorul irlandez Bram Stoker a conturat personajul Dracula pornind de la imaginea domnitorului Vlad Țepeș. Acestea și numeroase alte informații interesante se regăsesc în *Europa de Est*, volum care prezintă curiozități, obiceiuri și istorii ale românilor, sârbilor, polonezilor, cehilor, rușilor și ale celorlalte popoare care împart același efervescent și imprevizibil spațiu geografic.

Cartea lui Tomek Jankowski reprezintă un punct de plecare în a înțelege atât ceea ce unește și, totodată, separă est-europenii de lumea occidentală, cât și modul în care această regiune vitală a fost modelată de evenimentele și de personalitățile din Europa de Vest, Asia Centrală, Orientul Mijlociu și Africa de Nord și, la rândul ei, a influențat cursul istoriei.

„Această privire de ansamblu descrie acea regiune aproape imposibil de definit care, până la căderea bruscă a Zidului Berlinului, a zăcut în penumbra din spatele Cortinei de Fier – națiuni și popoare care trăiau între granițe aflate într-o continuă schimbare și în mijlocul unui câmp de luptă pe care de secole se înfruntă Estul și Vestul.”

Publishers Weekly

Recomandat de:

Parteneri media:

**OBSERVATOR
CULTURAL**

ISBN: 978-606-088-659-4

9 786060 886594
www.edituracorint.ro